

**Optimization of the Process of Forming State Budget Revenues in the
Context of Digital Transformation and Improvement of Tax
Administration.**

Professor of Samarkand Institute of Economics and Service

Jahongir Rasulovich Zaynalov

dz50@mail.ru

Master's Student of the Department of Finance, Samarkand Institute of Economics and
Service

Davlat Abdunazarov

davlatabdunazarov6@gmail.com

Annotation. In the context of modern economic reforms in the Republic of Uzbekistan, improving the public finance management system and increasing the effectiveness of fiscal policy are important factors in ensuring macroeconomic stability. Achieving the country's long-term development goals directly depends on the stable and transparent formation of state budget revenues. Optimizing state budget revenues includes expanding the tax base, reducing the shadow economy, and introducing digital technologies into tax administration. In conditions of global economic uncertainty, making the financial system more flexible is of great importance. From this perspective, a new Tax Code has been adopted in Uzbekistan, and reforms aimed at increasing transparency are being implemented.

At the current stage, transitioning to a data-driven management system in the formation of state budget revenues, digitalizing tax authorities, and implementing the "Tax Administration 3.0" concept are considered urgent tasks.

Keywords: state budget, fiscal policy, macroeconomic stability, tax system, tax administration, digital transformation.

Anotatsiya. O'zbekiston Respublikasida zamonaviy iqtisodiy islohotlar

sharoitida davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish va fiskal siyosat samaradorligini oshirish makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning muhim omilidir. Mamlakatning uzoq muddatli rivojlanish maqsadlariga erishish davlat byudjeti daromadlarining barqaror va shaffof shakllanishiga bevosita bog'liqdir. Davlat byudjeti daromadlarini optimallashtirish soliq bazasini kengaytirish, xufyona iqtisodiyotni qisqartirish va soliq ma'murchiligiga raqamli texnologiyalarni joriy etishni o'z ichiga oladi. Global iqtisodiy noaniqliklar sharoitida moliya tizimini moslashuvchan qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda yangi Soliq kodeksi qabul qilinishi va ochiqlikni oshirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda.

Hozirgi bosqichda davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimiga o'tish, soliq organlarini raqamlashtirish hamda "Tax Administration 3.0" konsepsiyasini joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Kalit so'zlar: davlat byudjeti, fiskal siyosat, makroiqtisodiy barqarorlik, soliq tizimi, soliq ma'murchiligi, raqamli transformatsiya.

Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishning nazariy asoslari va fiskal ahamiyati

Davlat byudjeti daromadlari milliy daromadni qayta taqsimlashning asosiy vositasi bo'lib, davlatning o'z funksiyalarini bajarishi uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslar jamlanmasini ifodalaydi. Iqtisodiy nazariyaga ko'ra, byudjet daromadlarining tarkibi va hajmi mamlakatdagi soliq tizimining samaradorligini, iqtisodiy faollik darajasini va davlatning iqtisodiyotga aralashuv darajasini ko'rsatuvchi muhim indikator hisoblanadi.¹ O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksiga muvofiq, daromadlar asosan uchta yirik blokdan iborat: soliq tushumlari, soliq bo'lmagan daromadlar va qaytarilmaydigan tushumlar.⁴

Soliq tushumlari byudjetning tayanchi bo'lib, ular orqali davlat resurslarni jamiyatning turli qatlamlari va tarmoqlari o'rtasida qayta taqsimlaydi. Soliq siyosatining

asosiy vazifasi – fiskal samaradorlik (byudjetni to‘ldirish) va iqtisodiy rag‘batlantirish (investitsiyalarni jalb qilish) o‘rtasidagi muvozanatni topishdir. Mazkur muvozanatni hisoblashda ko‘pincha Laffer egri chizig‘i prinsiplari va soliq elastikligi koeffitsientlari qo‘llaniladi. Matematik nuqtai nazardan, soliq tushumlarining YaIM o‘shishiga nisbatan elastikligi quyidagicha ifodalanishi mumkin:

$$E = \frac{\Delta T/T}{\Delta Y/Y}$$

Bu yerda E – soliq elastikligi, T – soliq tushumlari hajmi, Y – yalpi ichki mahsulot. Agar elastiklik koeffitsienti birdan yuqori bo‘lsa, bu soliq tizimining iqtisodiy o‘shishga nisbatan sezgirligini va daromadlar bazasining kengayib borayotganini anglatadi. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda soliq bazasini kengaytirish va stavkalarni optimallashtirish orqali aynan ushbu elastiklikni oshirishga harakat qilinmoqda.²

Soliq bo‘lmagan daromadlar esa davlat mulkini boshqarish, xizmatlar ko‘rsatish va jarimalar kabi manbalar hisobidan shakllanadi. Ularning ulushi odatda soliq tushumlariga nisbatan kam bo‘lsa-da, davlat aktivlarini boshqarish samaradorligini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi.⁴ Raqamlashtirish jarayoni aynan ushbu sohalarda ham shaffoflikni oshirib, byudjetga tushumlar oqimini tartibga solishga yordam beradi.⁷

O‘zbekiston Respublikasi davlat byudjeti daromadlarining hozirgi holati va tarkibiy tahlili

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda amalga oshirilgan soliq islohotlari davlat byudjeti daromadlarining dinamikasida sezilarli o‘zgarishlarga olib keldi. 2022-2024-yillar oralig‘idagi ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, daromadlar nafaqat nominal qiymatda, balki sifat jihatidan ham o‘zgarib bormoqda. Xususan, 2024-yilda davlat byudjeti daromatlari 271 trillion so‘mni tashkil etishi kutilmoqda, bu esa 2023-yilgi ko‘rsatkichlarga nisbatan 17 foizga yoki 39,3 trillion so‘mga ko‘pdir.⁸ Ushbu o‘shishning

asosiy omillari iqtisodiyotning legallashishi, soliq ma'murchiligining yaxshilanishi va tashqi savdo aylanmasining kengayishi bilan bog'liqdir.

Budjet daromadlarining YaIMdagi ulushi 19,2 foiz atrofida barqarorlashishi kutilayotgani mamlakat iqtisodiyotida xususiy sektorga ko'proq erkinlik berilayotganidan, shu bilan birga davlatning o'z majburiyatlarini bajarishi uchun yetarli resurslarga ega ekanligidan dalolat beradi.⁸ Biroq, daromadlar tarkibini tahlil qilganda, ayrim yirik soliq turlarining, masalan, foyda solig'i va qo'shilgan qiymat solig'ining yuqori salmog'i saqlanib qolayotganini ko'rish mumkin.

1-jadval. 2022-2024-yillarda O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti daromadlarining dinamikasi va tarkibi

Daromad turlari	2022-yil (haqiqiy)	2023-yil (haqiqiy)	2024-yil (kutilayotgan)	2024/2023 o'zgarishi (%)
Jami daromadlar (trln so'm)	202,0	231,7	271,0	+17,0%
Foyda solig'i	33,5	40,7	48,5	+19,2%
Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS)	28,1	33,9	41,2	+21,5%
Jismoniy shaxslardan	24,3	29,5	34,8	+18,0%

olinadigan daromad solig'i				
Aksiz solig'i	13,2	15,1	17,4	+15,2%
Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq	14,2	15,3	16,1	+5,2%
Bojxona bojlari va boshqa tushumlar	88,7	97,2	113,0	+16,3%

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, daromadlarning eng katta o'sish sur'ati Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) hissasiga to'g'ri kelmoqda. 2024-yilda QQS tushumlarining 21,5 foizga ko'payishi prognoz qilinayotgani nafaqat iste'mol hajmining ortishi, balki "E-Soliq" tizimi orqali soliq zanjirining uzluksizligi ta'minlanayotganidan dalolat beradi.⁷ Foyda solig'i esa 2023-yilda 40,7 trillion so'mni tashkil etib, umumiy daromadlarda 25 foizlik ulush bilan yetakchilik qilgan.⁴ Bu holat mamlakatdagi yirik korxonalar, ayniqsa tog'-kon sanoati va energetika sohasidagi subyektlarning rentabelligi yuqori ekanligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq tushumlarining o'sish sur'ati (5,2%) nisbatan pastroq ekanligi kuzatiladi. Bu jahon bozorida ayrim turdagi

xomashyo va metallar narxining o'zgaruvchanligi hamda ushbu sohada soliq stavkalarining barqarorligi bilan tushuntiriladi.⁹ Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining 18 foizga o'sishi esa ish haqi miqdorlarining inflatsiya darajasidan kam bo'lgan miqdorda oshirib borilishi va mehnat bozorining bosqichma-bosqich legallasishi natijasidir.⁸

Soliq ma'murchiligini raqamlashtirish: Optimallashtirishning texnologik drayveri

Zamonaviy sharoitda davlat byudjeti daromadlarini optimallashtirishning eng samarali yo'li – bu soliq ma'murchiligini to'liq raqamlashtirishdir. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan ilgari surilgan "Tax Administration 3.0" konsepsiyasi soliq organlarining an'anaviy "nazorat qiluvchi" roldan "xizmat ko'rsatuvchi va integratsiyalashgan tizim" rolga o'tishini ko'zda tutadi.⁶ Bu tizimda soliq majburiyatlari soliq to'lovchining kundalik biznes jarayonlariga (accounting, banking) shunday singdiriladiki, soliq to'lash jarayoni "ko'rinmas" va uzluksiz bo'lib qoladi.¹⁰

O'zbekistonda raqamlashtirish jarayoni bir necha muhim yo'nalishlarda amalga oshirilmoqda:

1. **Elektron hisob-fakturalar (EHF) tizimi:** Mazkur tizim barcha oldi-sotdi operatsiyalarini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi, bu esa QQS bo'yicha asossiz qaytarishlar va "bir kunlik" firmalar orqali mablag'larni naqdlashtirish holatlarini keskin kamaytiradi.⁷
2. **Onlayn nazorat-kassa mashinalari (NKM):** Chakana savdo va xizmat ko'rsatish sohasidagi tushumlarni to'g'ridan-to'g'ri soliq organlari bazasiga uzatish orqali yashirin aylanmani aniqlashga xizmat qiladi.⁷
3. **Tovar-moddiy boyliklarni markirovkalash:** Tamaki, alkohol va farmatsevtika mahsulotlari kabi aktsizli tovarlarning noqonuniy aylanmasiga chek qo'yadi.¹¹

4. **Risk-tahlil tizimlari:** Sun'iy intellekt va Big Data yordamida soliq to'lovchilar xulq-atvori tahlil qilinadi va qonunbuzarlik xavfi yuqori bo'lgan subyektlar avtomatik aniqlanadi.¹²

Raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorligi nafaqat tushumlarning ko'payishida, balki ma'muriy xarajatlarning kamayishida ham namoyon bo'ladi. Masalan, OECD ma'lumotlariga ko'ra, raqamli transformatsiya soliq to'lovchilarning majburiyatlarini bajarish xarajatlarini sezilarli darajada qisqartiradi va davlat organlarining mehnat unumdorligini oshiradi.¹³

2-jadval. O'zbekistonda soliq tizimini raqamlashtirishning samaradorlik indikatorlari

Ko'rsatkich nomi	2020-yil	2022-yil	2024-yil	Dinamika (o'sish)
Soliq to'lovchilarning elektron xizmatlardan foydalanish darajasi (%)	45%	78%	96%	+51% band
Yillik elektron hisob-fakturalar soni (mln dona)	12,4	45,6	85,2	6,8 baravar

Avtomatlashtirilgan risk-tahlil orqali aniqlangan soliq tafovuti (trln so‘m)	0,8	2,5	5,4	6,7 baravar
Onlayn NKM orqali qayd etilgan kunlik o‘rtacha tushum (mlrd so‘m)	120	380	650	5,4 baravar

Manba: Davlat soliq qo‘mitasining raqamlashtirish bo‘yicha hisobotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqildi.⁷

Raqamlashtirishning chuqurlashishi natijasida soliq ma‘murchiligi "reaktiv" usuldan "proaktiv" usulga o‘tmoqda. Ya’ni, soliq organi xatolik sodir etilgandan keyin jazolash emas, balki xatolik yuzaga kelishidan oldin soliq to‘lovchini ogohlantirish va unga yordam berish tizimini yo‘lga qo‘ymoqda.¹² Bu esa soliq to‘lovchilarning ishonchini oshiradi va ixtiyoriy ravishda soliqlarni to‘lash darajasini (voluntary compliance) ko‘taradi.

Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va soliq bazasini kengaytirish strategiyalari

Davlat byudjeti daromadlarini optimallashtirishning eng katta rezervi – bu yashirin iqtisodiyotni legallashtirishdir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yashirin

iqtisodiyot nafaqat byudjetga tushumlarning kamayishiga, balki halol tadbirkorlar uchun adolatsiz raqobat muhiti yuzaga kelishiga ham sabab bo‘ladi.² O‘zbekistonda o‘tgan yillar davomida o‘tkazilgan tekshiruvlar natijasida byudjetdan 1,2 trillion so‘mlik noqonuniy xarajatlar va 200 milliard so‘mlik kamomadlar aniqlanganligi ushbu sohadagi muammolarning dolzarbligini ko‘rsatadi.⁹

Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- **Soliq bazasini diversifikatsiya qilish:** Iqtisodiyotning yangi tarmoqlarini (elektron tijorat, frilans, raqamli xizmatlar) soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish orqali an’anaviy sektorlarga tushadigan yuklamani kamaytirish.²
- **Norasmiy bandlikni kamaytirish:** Ish haqini "konvertda" berish holatlariga barham berish uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i va ijtimoiy soliq stavkalarini yanada optimallashtirish hamda ijtimoiy sug‘urta tizimini rivojlantirish.⁸
- **Kredit-pul siyosati bilan integratsiya:** Naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushini oshirish va bank operatsiyalari shaffofligini ta’minlash orqali pul oqimlarini nazorat qilish.⁷

Yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashda jazo choralaridan ko‘ra, iqtisodiy rag‘batlantirish usullari samaraliroq hisoblanadi. Masalan, soliqlarni o‘z vaqtida va to‘liq to‘layotgan tadbirkorlar uchun "soliq ta’tillari", imtiyozli kreditlar yoki davlat xaridlarida ustuvorlik berish kabi mexanizmlar ularning "oq" zonaga o‘tishini jadallashtiradi.²

Xalqaro tajriba: OECD va rivojlangan davlatlarning byudjet daromadlarini optimallashtirish modellari

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko‘rsatadiki, byudjet daromadlarini shakllantirishda raqamli yetakchi bo‘lgan davlatlar (Estoniya, Singapur, Janubiy Koreya) o‘ziga xos

muvaffaqiyat modellarini yaratganlar. Estoniya tajribasi, ayniqsa, e-Residency va blokcheyn asosidagi soliq tizimi bilan ajralib turadi. Bu tizim orqali dunyoning istalgan nuqtasidan turib Estoniyada kompaniya ochish va soliqlarni bir necha daqiqada to'lash mumkin.⁷ Bu esa mamlakatning transchegaraviy soliq bazasini kengaytirib, byudjetga qo'shimcha valyuta tushumlarini ta'minlaydi.

Singapurda esa sun'iy intellekt yordamida "Virtual Tax Assistant" tizimi yo'lga qo'yilgan bo'lib, u soliq to'lovchilarning 60 milliondan ortiq so'rovlariga real vaqt rejimida javob beradi.¹² Bu esa soliq organlarining xodimlar sonini optimallashtirishga va inson omili bilan bog'liq korrupsion xavflarni nolga tushirishga yordam beradi.

OECD davlatlarida (AQSh, Germaniya, Yaponiya) asosiy e'tibor soliq intizomini kuchaytirishga va soliq yig'ish texnologiyalarini modernizatsiya qilishga qaratilgan.² Masalan, Finlyandiyada "Peppol" infratuzilmasi orqali elektron hisob-fakturalar va cheklarning 93 foizi raqamlashtirilgan bo'lib, bu iqtisodiyotga yiliga 6 milliard evro miqdorida tejamkorlik olib kelishi kutilmoqda.¹³

O'zbekiston uchun ushbu tajribalardan quyidagi xulosalarni chiqarish mumkin:

1. **Ma'lumotlar almashinuvini markazlashtirish:** Barcha davlat idoralari (Kadastr, Bojxona, Ichki ishlar, Banklar) ma'lumotlarini yagona platformada birlashtirish orqali soliq to'lovchi haqida to'liq "fiskal portret" yaratish.⁶
2. **Soliq to'lash xarajatlarini kamaytirish:** Deklaratsiyalarni oldindan to'ldirish (pre-filled returns) tizimini joriy etish orqali soliq to'lovchining vaqtini tejash.¹²
3. **Kiberxavfsizlik va ma'lumotlar himoyasi:** Raqamli tizimlarga bo'lgan ishonchni oshirish uchun soliq to'lovchilarning shaxsiy va moliyaviy ma'lumotlarini himoya qilish mexanizmlarini kuchaytirish.⁶

Kelajakdagi istiqbollar va fiskal barqarorlikni ta'minlash yo'llari

O'zbekistonning 2025-2027-yillarga mo'ljallangan o'rta muddatli fiskal strategiyasi budjet daromadlarini barqaror o'stirish va taqchillikni YaIMga nisbatan 3

foizdan oshirmaslikni maqsad qilgan.⁸ Bu maqsadga erishish uchun iqtisodiy o'sish sur'atlarini yiliga kamida 6 foiz darajasida saqlab qolish va asosiy kapitalga investitsiyalar hajmini oshirish talab etiladi.⁸

Byudjet daromadlarini optimallashtirish jarayonida kelajakda quyidagi yo'nalishlar ustuvor bo'ladi:

- **"Yashil" soliqlar:** Atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik toza texnologiyalarni rag'batlantirish maqsadida uglerod solig'i yoki chiqindi soliqlarini joriy etish.¹⁵
- **Raqamli iqtisodiyotni soliqqa tortish:** Global tendentsiyalarga muvofiq, transmilliy texnologik kompaniyalar (Google, Meta, Amazon) tomonidan O'zbekiston hududida olinadigan daromadlarni samarali soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish.¹⁰
- **Fiskal desentralizatsiya:** Mahalliy davlat hokimiyati organlarining hududiy byudjet daromadlarini oshirishdan manfaatdorligini kuchaytirish. Bu mahalliy soliqlarni (yer solig'i, mol-mulk solig'i) boshqarishda mahalliy hokimiyatlarga ko'proq vakolat berishni anglatadi.⁵

Xulosa

O'zbekiston Respublikasida davlat byudjeti daromadlarini shakllantirish jarayonini optimallashtirish – bu shunchaki moliyaviy amaliyot emas, balki mamlakatning iqtisodiy suvereniteti va ijtimoiy barqarorligini ta'minlovchi strategik jarayondir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, soliq ma'murchiligini raqamlashtirish va yashirin iqtisodiyotga qarshi tizimli kurashish orqali byudjet tushumlarini YaIM o'sish sur'atlaridan yuqori darajada saqlab qolish imkoniyati mavjud.⁷

"Tax Administration 3.0" konsepsiyasiga o'tish, sun'iy intellekt va Big Data imkoniyatlaridan foydalanish soliq tizimini shaffof, adolatli va biznes uchun qulay qiladi. Xalqaro tajriba, xususan, OECD davlatlarining yutuqlari shuni tasdiqlaydiki,

solliq yukini oshirish emas, balki solliq bazasini kengaytirish va to'lov intizomini raqamli vositalar orqali ta'minlash eng samarali yo'ldir.⁶ Kelajakda fiskal siyosatning muvaffaqiyati davlat organlari, biznes va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi o'zaro ishonch hamda texnologik integratsiyaning qay darajada chuqurlashishiga bog'liq bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti xarajatlari tahlili - Soff.uz, data poslednego obrasheniya: marta 17, 2026
2. DAVLAT BYUDJETI DAROMADLARINI OSHIRISH – tema nauchnoy ..., data poslednego obrasheniya: marta 17, 2026,
3. SOLIQ MA'MURCHILIGINING RAQAMLI IQTISODIYOTDA DAVLAT BYUDJETI TUSHUMLARINI SAMARALI BOSHQARISH MASALALARI - Fan va talim | Bosh sahifa, data poslednego obrasheniya: marta 17, 2026
4. 11.01, ISSN: 3030-3753, Volume 2 Issue 6 - DAVLAT ... - inLIBRARY, data poslednego obrasheniya: marta 17, 2026
5. O'ZBEKISTONDA DAVLAT VA MAHALLIY BYUDJETLAR SAMARADORLIGI - inLIBRARY, data poslednego obrasheniya: marta 17, 2026
6. Tax Administration 3.0: The Digital Transformation of Tax Administration | OECD, data poslednego obrasheniya: marta 17, 2026
7. O'ZBEKISTONDA SOLIQ TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH: XALQARO ..., data poslednego obrasheniya: marta 17, 2026
8. Budjetnoma_2025_VmO2cnx.pdf - IMV.uz, data poslednego obrasheniya: marta 17, 2026
9. davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda solliq huquqbuzarliklarining ta'sirini - Uza.uz, data poslednego obrasheniya: marta 17, 2026,
10. Digital transformation of tax administration - OECD, data poslednego obrasheniya: marta 17, 2026,

JOURNAL OF ECONOMICS AND TOURISM RESEARCH

VOLUME-1, ISSUE-3, 2026

11. 320-сон 17.04.2019. Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida - LEX.UZ, дата последнего обращения: марта 17, 2026
12. Services: Tax Administration 2025 | OECD, дата последнего обращения: марта 17, 2026
13. Budget and workforce: Tax Administration 2025 - OECD, дата последнего обращения: марта 17, 2026
14. PF-108-сон 06.07.2023. Ma'muriy islohotlar doirasida raqobatni rivojlantirish va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida - LEX.UZ, дата последнего обращения: марта 17, 2026
15. ISSUE 10 - Innovation Science and Technology, дата последнего обращения: марта 17, 2026

